

Загалом заручниками табору стали понад 14,5 тисяч вихідців з території України. Українці в таборі протестували проти поділу їх не за національною ознакою, а за громадянством (громадяни СРСР, Польщі, Чехословаччини). Багато з них загинуло від голоду, епідемій, виснажливої праці або було страчено.

15 січня 1945 року було визволено Варшаву, а 27 січня радянські війська увійшли до Аушвіца. Першими браму головного табору відчинили солдати 100-ї Львівської дивізії з батальйону полтавця єврейського походження Анатолія Шапіро. Ця дивізія належала до 1-го Українського фронту, який на 40% складався з українців.

В 1947 році на знак пам'яті жертв Аушвіца Польща заснувала музей на його території.

ПРОЛОГ

Яскраве та безмежне небо пронизливо-блакитного кольору, на якому випромінює сліпучим світлом на диво тепле, як для березня, сонце. Пташиний спів і життя, що прокидалося після довгого та тривалого зимового сну. Звичайна гожа днина початку весни в тому місці здавалася чимось нереальним, геть не притаманним цьому краю, хоча наче й не було нічого в ньому особливого чи поганого — звичайна місцина за декілька кілометрів від Кракова, вервиця будівель з потемнілого дерева за довгим парканом і ворота, один вигляд яких змусив невисокого зросту пані в гарному пальтечку з вовни сірого кольору здригнутися й навіть відступити на крок назад, мов тіло її, відмінно від розуму, все ще гостро та болісно зберігало пам'ять про той жахливий день, коли вперше вона опинилася перед цими ворітьми, опинилася, занадто добре знаючи, що ховають за собою ці наче звичайні на вигляд ворота. Скільки років вже минуло, а ніщо не забувалося, ба навіть не збиралося забуватися, й таким свіжим збереглося в пам'яті, що кортіло озирнутися і геть не здивуватися тому, що знову побачиш поряд німецького солдата чи почуєш швидко німецьку говірку

солдатів-есесівців, що штовхають тебе в спину, кваплячи швидше увійти до тих воріт, за якими німим та безжальним привидом застигла смерть.

Пані Еуженія Скриль-Капеловська стояла зараз не рухаючись, немов остовпіла, перед ворітьми чи не найжахливішого місця на цій землі, що було прозване самими німцями концтабором Аушвіц-Біркенау, та, незважаючи на ті двадцять років мирного і щасливого життя, що минули після звільнення, вона досі занадто гостро й болісно пам'ятала чи не кожен день свого дворічного навіть не життя, а існування у стінах цього моторошного місця. Це існування, важке та виснажливе, було тим, коли, прокидаючись уранці, ти не знаєш і не відаєш, чи судилося тобі сьогодні дожити до кінця дня, а чи він стане останнім, тому що в цих мурах ти є приреченою — безнадійно приреченою — на вірну й неминучу смерть. Питання полягає тільки в тому, наскільки вистачить в тебе самої сили та наснаги триматися й не зламатися, не впасти від голоду чи хвороби і тим прискорити свій кінець.

Існування те немов поділялося на дві частини: дні, коли ти маєш сили й готова супротивитися смерті, й ті дні, коли сили в тебе вже геть вичерпано і не залишилося їх вже, щоб опиратися смерті, яка в Аушвіці вільно та владно дихала в спину кожному його в'язню. І скільки разів вона знаходила у собі ті сили до боротьби зі смертю, і скільки разів втрачала їх геть і ладна була вже померти, просто не звеситися на ноги з тих голих дощок грубого дерева, які слугували їй за постіль весь той час, що перебувала вона в таборі. І коли зголодніле, втомлене холодом та працею тіло просто відмовлялося їй підкорюватися, коли вона не мала снаги боротися за своє життя... вона все ж чинила опір. Думка про перемогу над нею недолюджів, що в людській подобі

знищували невинних, у тому числі й дітей, надавала ті необхідні сили й змушувала піднімати своє слабке тіло з нар і йти вперед. Спонукала жити, а не помирати, тим самим визнаючи перемогу ворога над собою.

Пані Еуженія Скриль-Капеловська не любила повертатися до цього місця, але разом з тим не приїхати просто не могла. Кожного року, на початку березня, вже двадцять весен вона приїздила сюди саме в день народження симпатичної єврейської дівчинки на ймення Ревека, яка назавжди залишилася в таборі, загинувши від рук збожеволілих катів. Пані Еуженія завжди привозила з собою маленький букетик пролісків, йшла до невеличкого озерця за табором і довго там стояла, згадуючи чорнооку красуню Ревеку та її хворого на сухоти брата Моше.

Не відала чому, але оте чорнооке дівча було для неї наче рідною сестрою, немов саме в ній втілювався для Еуженії образ далекої, залишеної в Україні сестри, й завжди відчувала стосовно Ревеки якусь особливу спорідненість.

Скільки важких і темних днів та ночей були вони разом, шепотінням поділялися сокровенними думками та почуттями, одним лиш поглядом могли зрозуміти біль чи неспокій іншої! Й часом Еуженія ловила себе на думці, що бідолашна Ревека була їй ріднішою та набагато ближчою за дещо грубеньку сестру, яка отруїла себе невідомо чим, аби тільки її не забрали на примусові роботи до Німеччини...

Цього року Еуженія теж приїхала до містечка Освенцима і зараз йшла просторою місциною до того озерця, яке сміливо можна було назвати чи не найбільшою братською могилою у світі, хоча достеменно і не було відомо, скільки саме людей, які пройшли крізь крематорії, поглинула у вигляді праху вода того озерця. Проте сама Еуженія знала

напевне, що прах не забутої нею та такої любої серцю Ревеки лежить саме тут. Еуженія йшла повільно та неквапливо, намагаючись не дивитися на ті червоної цегли бараки, в яких декілька років приховувалося справжнє пекло, влаштоване людьми, котрі чомусь забули про те, що вони є люди...

І в пам'яті так живо воскресла та ще зовсім молоденька налякана Женя Скриль, худенька, невеличкого зросточку українка з Полтавщини, яка опинилася в таборі смерті Аушвіц-Біркенау не за своєю національною належністю, а через наклеп та намову ревнивої німкені, дружини чоловіка, якому сама Женя мала нещастя припасти до серця. Злою волею тої жінки вона опинилася приреченою на смерть у стінах цього концтабору, й саме з вуст тої жінки дізналася про те, куди її повезуть і що там на неї чекає. Прощаючись із дівчиною, фрау Магда Штеккен була певною, що охляла і слабка на вигляд українка, в яку закохався її чоловік, не витримає каторжного табірної життя, помре від виснаження, та ще й не одразу, а встигне вдосталь хапнути жахливих реалій того пекла, де життя звичайних людей повністю втрачало свою цінність.

Але фрау Штеккен помилилася. Волелюбна вдача худенької українки виявилася сильнішою, і Женя не померла в тому пеклі насамперед через вперте небажання, аби вороги-нелюди взяли над нею верх. Вона з останніх сил боролась із самою собою, примушувала до праці своє слабке тіло, коли те не мало й краплини сили. Цим вона змушувала себе жити — полонені, нездатні працювати, в таборі підлягали негайному знищенню. Коли ти вже не в змозі трудитись, тебе чекає одне — неминуча смерть. Смерть у газовій камері, куди тебе поженуть, наче ту безвільну

худобину, чи в крематорії, де твоє слабке, втомлене, виснажене працею і голодом тіло перетвориться на попіл, що сіруватою імлою встелить днище невеликого озерця поряд з табором... І ті нелюди, для яких ти і людиною не вважаєшся, будуть вдоволені твоєю безглуздою смертю, ворог святкуватиме перемогу над тобою. Такі перемоги вони святкували щодня і все не могли насвяткуватися.

Однак у випадку з худенькою україночкою на ймення Женя Скриль все трапилося навпаки. Це вона дожила до того дня, коли ворог зазнав поразки, хоча смак перемоги назавжди залишився для неї з полинним присмаком гіркоти — занадто багато життів встигли знищити нацисти. Ті безвинні життя, що постраждали даремно, назавжди закарбувалися в пам'яті простої української дівчини, яка змогла вижити, навіть незважаючи на те, що була безнадійно приреченою.

Життя полтавчанки Євгенії Скриль у роки Другої світової війни надійно зберігав у собі товстий зошит — щоденник, заповнений тісно та акуратно рівним почерком самої Жені майже відразу після визволення з Аушвіц-Біркенау, коли ще такими свіжими були в пам'яті всі ті події, які так важко та болісно було їй згадувати потім. Після війни та звільнення вона безуспішно намагалася забути ті чорні дні, рідко зазірала до щоденника, хоча постійно мала його при собі. Попри всі спроби, їй ніколи не вдавалося зануритися в забуття — занадто сильно і болісно той відрізок її життя вразив серце та саме ество. І біля озерця поряд табору, тримаючи в одній руці ніжні проліски, пані Скриль-Капеловська обережно торкнулася грубої обкладинки свого щоденника.

Сьогодні вона мала все згадати знову...

1

25 ВЕРЕСНЯ 1942 РОКУ

У цей день мені виповнилося двадцять два роки.

Така гарна, гармонійна, мовби цяцькована дата. Той вік, коли ти ще такий молодий і життя майорить перед тобою, мов великий, ще не пройдений шлях — той, якому, здається, й кінця та краю не буде. Але ж то тільки так здається. Й мені якось по-особливому все сприймалося в той день, я відчувала себе надзвичайно вже дорослою й навіть уявити не могла цим ранком, яким чорним виявиться для мене мій двадцять другий день народження.

Саме в цей день по мене прийшли.

Вже декілька днів нашим селом вперто блукали розмови про те, що от-от мають навідатися німці — поліцаям саме час збирати врожаї безкоштовної робочої сили для Німеччини. Село почало лихоманити. Охочих їхати до чужої країни й батрачити на ворога серед моїх односельчан було мізерно мало, й дехто з початком окупації села почав втікати, аби уникнути загребущих лабетів фашистів. Комуś поталанило — прорвався до партизанів, хтось знайшов, де

переховатися. Але хто мав удачі значно менше, потрапляв до тих ненаситних лап, від яких так відчайдушно утікав, і тоді знову ширилися селом розпачливі крики та плачі осиротілої матері, в якій гнали дитину до Німеччини.

Мені ж втікати не дозволяли мама. Та й куди було бігти? До партизан? Знову мама були проти, та й заслабкий здоров'ям батько стануть серце через мене рвати. Ні, я слухняно сиділа вдома, й якось навіть занадто байдужливо чекала тої днини, коли по мене прийдуть. Сестра ж моя Марусина втнула такого, що мені й у поганому маренні подібне не спало б на думку. Маруся отруїлася, аби тільки не потрапити у те страшне рабство, про яке чого тільки не розповідали у селі й про яке стільки жахів довелось нам з нею наслухалися. Чого саме наковталася моя бідолашна сестра, ми не знали, але за день до мого дня народження вже з самого рання вона була якоюсь мовчазною, досить блідою з обличчя, й коли мама покликали нас до вбогого обіду з ріденького пісного борщу та ледь засмаженої каші з пшона, Марусина відмовилася йти їсти.

Мама насупили густі та темні брови:

— Чого це ти, Марусю? Голодна ж!

Марусина скривила худе продовгасте лице:

— Та зле мені щось...

— Зле? — спохмурніли мама, але більше нічого сказати так і не встигли. Маруся раптом похилилася, затрусилася вся й впала з ослона, голосно застогнавши. Святі вгодники, як же налякала вона нас тоді, коли почала з корчами перекочуватися по мазаній глиною долівці, кричати від болю та кривитися. Як то було страшно, а ще страшніше від того, що на селі не було лікаря — усіх лікарів позабирала війна, — й полишилася лише баба Мокриниха, яка